

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. VIII. Certæ morum Regulæ studiosis præscribendæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

Magna ingenia heroum morbos annexos habent.

Iosophis, vel in Republica administranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis. Adeo ut virtus atrabilis infestaretur, seu inter heros de Hercule fertur: hic enim ea ipsa fuisse natura putatur, & morbum comitalem sacrum ab illo, & Herculeum Prisci nominare. Puerorum quoque motio mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcum, quae mortem interitum antecedit. Id enim plerisque, atrabile confiluit. Et Lyfandro Lacedaemonio proxime ante obitum genus id vlcum emerfit. Adde Aiaceum, & Bellerophontem, quorum alter penitus ad insaniam prorupit, alter loca persequatur deserta. Vnde illud Homeri

Αὐτὰρ ἑπεὶ δὲ οὐτ' ἀπὸ δαίμονος παῖς θεοῖσιν,
ἦτοί οἱ κατὰ δῖον τὸ Ἀλκίον εἶναι ἀλάτο,
ὅν θυμὸν κατὰ δῖον, πᾶτον δὲ θεῶν ὄντα λείπον.

Quin etiam plerisque alios ex heroum ordine morbo eodem laborasse compertum est. Annis vero posterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures viros insignes hoc fuisse habitu nouimus, atque etiam partem ordinis poetarum ampliorem. Nam & multos id genus hominum morbi, ob eiusmodi habitum corporis exercent, & aliqui suapte natura in eos ipsos affectus perspicue vergunt: omnes tamen fere, ut dictum iam est, natura huiusmodi extiterunt.

Nimium ingenioli furentes.

Ergo causam refert in bilem, ὅστις δὲ λίαν πολλὴν, & δεσπὴν, μακροὶ δὲ εὐφροῖς, & ἐξ ἀπαιτίας, & ἐκ τῆς φύσεως, & τῆς ἐπιθυμίας. Quibus valde multa, calidag, bilis inest, maniaci, & ingenioli, & amatorum, & ad iram, cupiditatemque, propensi sunt. Nec aliter Plato Magister Aristotelis, cum eos ait pollere ingenio, qui furore corripi, & concitari solent. Democritus quoque; censuit, ingeniosissimos quosque; furore corripi solitos, quod si accuratius causam cognoscere tibi animus est, Caelium consule lib. 17. var. lect. cap. 5.

Magna ingenia timida, quia nihil mediocre tenent.

His etiam hoc addendum maxima ingenia crebro defultoria esse, volatica, semper in motu, celeriter fastidiri praesentia, quae leuitas, & inconstantia non in disciplinis modo profectum impedit, sed Rempublicam interdum conturbat. Itaque qui ingenioli sunt, ingenti cura ad virtutem, instuantur. Quod si ad Rempublicam veniant, recte conueniet in eos illud: Quod de suo Themistocle dicebat prudens praceptor. Tu fili, nihil mediocre eris, sed vel magnum patria lumen, vel magna pestis. Itaque ingenium aequabile, constans, bonum, quod labor prouehat, exacuatque quam nimis celere, versatile, acutum, promptum malo. Magnitudo ingenii, si abest virtus, magnos errores gignit.

Praetor sapientia liberorum falso gaudio parentes tollit.

§.9. Denique maxima ingenia solent etiam esse praecocia, at quae talia sunt, breuia sunt, & euania. Hermogenes annorum octodecim, Rhetoricen conscripsit, quae ab omnibus cum admiratione legebatur, magnoque in honore fuit, prodigio praematurae eruditionis, & eloquentiae, sed anno aetatis vicesimo quarto, mente lapsus deridiculo fuit. Iocis etiam exagitat, alii dicebant, recte Homerum verba, λόγος τε εὖ τις vocasse, quod ea velut alas Hermogenes abieciisset. Alii δὲ ἐμμοχρῆντες ἐν αὐτοῖς γέγονεν, ἐν γέροντι δὲ αἰς. Hermogenes cum inter pueros puer ageret, senex, cum inter senes senex, puer erat. Seneca egregie describit praecoces illos fructus, de cons. ad Marciam cap. 23. Quid tu, Marcia, cum videres senilem in iuvene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambitione, voluptates sine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum sospitem posse contingere? Quicquid ad summum peruenit, ad exitum properat. Eripit se, aufert, ex oculis perfecta virtus: nec vltimum tempus expectant, quae in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fuit, citius extinguitur: viuacior est, qui cum lenta, difficilliq; materia commissus, fumos, demersus, ex fido lucret: eadem enim detinet causa, quae maligne alit: sic ingenia quo illustriora, breuiora sunt. Nam ubi incremento locus non est, vicinus occasus est. Fabianus ait, quod nostri quoque parentes videre, puerum Roma fuisse, statuta ingentis viri: sed hic

cito decessit, & moriturum breui nemo non prudens dixit: non poterat enim ad illam aetatem peruenire, quam praeciperat. Ita est indicium imminutis exitus naturitas, & appetit finis, ubi incrementa consumpta sunt.

Quod de corpore fieri cernimus, id de ingenio quoque, quod a corporis constitutione, & temperatura dependet, dicendum esse, multorum detrimenta docuerunt.

CAPVT VIII.

Certa morum Regula Studiosis praescribenda.

§.1. **A**CADEMIAE per Europam optimis legibus, institutisque fundatae, ac munitae sunt, omnibus etiam Gymnasiis particularibus tanquam cuidam Reipublicae parti sua statuta, & regule leguntur. Mihi sane videtur Christiani, ac studiosi adolescentis officium complexa Societas iis legibus quas auditoribus suis praescripsit. Sunt autem hoc ordine descriptae.

REGULA PRIMA.

Qui discendi causa Societatis Iesu Gymnasium frequentant, intelligant, Deo iuuante, non minus curatum iri pro viribus, ut pietate ceterisque virtutibus, quam ut ingenio artibus imbuantur.

Θεὸς οὐ γὰρ, καὶ πᾶν τὰ πρὸς εἰς εὐσέως. Δεῦτε, & ὅμνητα, Deo fauente.

Duplex adeundi Gymnasii finis, primus & optimus: Virtus pietasque, secundarius, eruditio. Merito sane; Literae sine virtute callidum magis faciunt, quam bonum. Onerant, non iuuant Rempublicam. Turpe Seneca iudicabat esse: Venire cum tabellis ad philosophum, ut verba, non res excipiant. Idem esse debet docenti, & discendi finis, idem propositum; Prodesse vult doctor, proficere discipulus, infundere hic virtutem, ille recipere. Sic vero habent regulae communes praceptorum studiorum inferiorum. 1. Adolescentes, qui in Societatis disciplinam traditi sunt, sic Magister instituat, ut vna cum litteris mores, etiam Christianis dignos imprimis hauriant.

Sapientia fundamentum pietatis.

Rationes quibus id consequantur praescribunt regulae sequentes:

1. Feratur autem eius peculiaris intentio, tam in lectionibus, cum se occasio obtulerit, quam extra eas, ad teneras adolescentium mentes obsequio, & amoris Dei, ac virtutum, quibus ei placere oportet, preparandas: sed praecipue ea, quae sequuntur, obseruet.
2. Orationem breuem ante scholae initium dicat aliquis, ad id institutam: quam Praceptor, & Discipuli omnes aperto capite, & flexis genibus attente audient: ante lectionis vero initium, ipse praceptor signo crucis se muniat aperto capite, & incipiat.
3. Missa & concioni curet ut intersint omnes, missa quidem quotidie, concioni vero diebus festis: ad quam praeterea bis saltem singulis hebdomadis eos in quadagesima mittat, aut etiam pro regionis consuetudine ducat.
4. Doctrina Christiana in classibus praesertim Grammaticae, vel etiam in aliis si opus sit, feria sexta, aut sabbatho ediscatur, ac memoriter recitetur, nisi forte alicubi, & a nouis discipulis etiam sapienter recitanda videretur.
5. Piam cohortationem, vel doctrinae explicationem feria item sexta, aut sabbatho habeat per semihoram: hortetur autem potissimum ad orandum Deum quotidie, praecipue vero ad coronam B. Virginis, aut officium quotidie recitandum, ad excutiendam conscientiam vesperti, ad sacramenta penitentiae, & Eucharistiae frequenter, ac rite obeunda; ad vitandas noxias consuetudines, ad virtutum detestationem, ad virtutes denique colendas Christiano homine dignas.
6. Priuatis etiam colloquiis eadem ad pietatem pertinentia inculcabit, ita tamen, ut nullum ad religionem nostram videat.

Inuenimus in cruce gloriam, nobis qui saluamur Dei virtus est.

In loco oblatio munda offertur.

Pietas omnibus, certi ordinis cerimoniae nulli suadenda sunt.

videatur allicere: sed si quid huiusmodi cognouerit, ad confessorium respiciat.

7. Litaniae Beatissima Virginis Sabbatho sub vesperum in sua classe recitari iubeat, vel, si moris sit, in templum ad easdem cum ceteris audiendis ducat: pietatem vero in eandem Virginem, & Angelam etiam custodem discipulis diligenter suadeat.

8. Lectionem spiritualem praesertim de sanctorum vitis vehementer commendat: contra vero non solum ipse ab impuris scriptoribus, & omnino in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat, iuuenturi praelegendis abstineat, sed ab istis etiam extra scholam legendis discipulos, quā maxime potest, deterreat.

9. Confessiones singulis mensibus ut a nemine omittantur efficiat: iubebit autem eos tradere suum in scheda describunt nomen, cognomen, & classē Confessoris: ut schedulas postea recognoscens, quinam defuerint, intelligat.

10. Oret Deum sepe pro suis discipulis, eosque religiosa vita suā exemplis adificet.

Nec mirari quempiam oportet, tantae nobis curae esse pietatem, & virtutem, cum id omnibus propositum esse debeat, ut viuere potius, quam disputare norint. Turpe est quoddā multos annos in sacratio virtutum confidisse, & ne colorem quidem duxisse. Reprehendit id olim Seneca Ep. 108. Quid nō nouerim?

Auditores habent Gymnasia multos, at paucos discipulos.

peritissimos quidem, & assiduos: quos ego nō discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt ut audiant, non ut discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnā hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola, diuiciorum otii sit. Non id agunt, ut aliqua illic vitia deponant, ut aliquam legem vitae accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiant, sed verba: quae tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam solent Phrygi tibi cinis sono seniuri, & ex imperio furentes. Rapiunt illos, instigant, rerum pulchritudo, non verborum inanum sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus, quae audias facere. Afficiuntur illi: & sunt quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti diffusor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, semineque virtutis: omnes ad omnia ista nati sumus: cum irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur.

Quod seminantis similitudine Christus expressit, id suis verbis Seneca.

Si igitur gentilibus philosophis cura fuit, ut virtutibus, aut sane virtutum colore adolentes imbuerent, multo id magis ad Christianos professores pertinebit, hos enim religionis sanctitas, officii obligatio, parentibus debita fidelitas impellere debet, ut primam viuendi rationem esse ducant.

REGULA II.

§. 2. Eam quisque classē frequentabit, quae illi post examen à Praefecto fuerit assignata.

Iure optimo, ac merito, qui enim se praepetori committit, ut ab eo scientiarum pulcherrimarum decora, laurumque capiat, non potest illi praescribere qua methodo docendum sit. Ignarus viae ductor non debet esse illius, qui omnia indicia, omnes mercuriales acerrimos cognitos habet. Magnus error aliquando auditorum, saepius parentum, Velle magistro, aliquando, & Academiis praescribere. Qui ordinem tradendarum disciplinarum magistro praescribit, quamuis indoctiorem se fateatur professione discendi, sapientiore tamen docendi profiteretur. Tumor ille animi disciplinis plurimum obstat. Dum quisque altiore gradum scholarum ante annos, scientiamque conscendere nititur, fundamenta non discit, ideoque nec superiora intelligit. Hunc, inquit, praepetorem nō intelligo, has tricas nō capio. De se quisque vix incorrupte iudicat, maxime de ingenio, cuius amandi, pu-

Nihil stultius, quam ordinem discendi magistro praescribi à discipulo.

REGULA III.

blicandique immane cacoëthes omnibus est insitum.

Geometricis & arithmetis, & commentationibus se Alexander aliquando dedit, cumque, ut fit in rebus abstrusissimis, summę difficultates, attentionem, subtilitatemque summam requirerent: Regio fastu docti imperabat, clarius ut illa diceret: cui ille vere ac recte: Omnia illa, omnibus aequae difficultas esse, nec enim fortuna ingenium praestat, sed fastu sapius obuelat. Praepetore igitur habeat, qui necessaria doceat, qui fundamenta ponat, quae si fatiscant, ruinam struit, qui altius extulit adificium doctrinae. Optime proficiunt, qui primi laboris opera, tardius conspiciunt. Qui affatim in diotam angusti colli, vinum infundit, praecipuam partem perdit. Modum ingenii iuuant, quae accommodata sunt, moderato labore acuiuntur, maiore sub faece cadunt. Plurimis properatio obfuit, dum mutatione scholarum, profectum aestimant: quasi non eundem in locum indoctus penetrare possit.

Sapientia etiam regibus diffici- est.

Praecipitatio ut in gressu, ita in studiis pernicio- sa.

REGULA III.

§. 3. Singulis saltem mensibus, omnes peccata confiteantur, ac Missae sacrificio quotidie constituta hora, concioni vero diebus festis, decenter intersint.

Tria lex illa continet, Sacrae exomologeseos mentis, sacrae missae quotidianae, sacrae concionis perfectos dies praepetum. Ita constit. p. 4. c. 16. Diligenter curaretur, ut qui literas discendi gratia ad Vniuersitates Societates, se conferunt, simul cum illis bonos, ac Christianis dignos mores addiscant: ad quod multum iuuert, si omnes singulis saltem mensibus semel ad confessionis sacramentū accedant, si Missam quotidie, concionē singulis diebus festis (cum ea fieri) audiant. Ex praepetoribus autē quisque, hoc à suis discipulis praestari curabit.

Sacra concilio ad parentem, & denotat.

Adiungit constitutionum declaratio, si quis illa non praestiterit, atque etiam dissolutus, & aliis offendiculo sit, expellendum est scholis.

Non ignoro haec ab haereticis rideri, diris deuoueri, à politicis contemni, à leuibus negligenter obiri: At Societas habet ea in re multos, & preclaros auctores. Primo confessio à primaua Ecclesia in vñ fuit.

Primum Ecclesia in Pfal. 32. Encl. 5. c. 27. & l. 6. c. 27. Cypr. l. de lapsis. suerudo huius tenet.

Videri Deus corda & pectora singulorum, & iudicaturus est, non tantum de factis, sed & de verbis, & de cogitationibus nostris, omnium mentes, voluntatesque conceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intruetur. Denique quanto & fide maiores, & timore meliores sunt, qui quamuis nullo sacrificij aut sacerdotibus libelli facinore constructi: quoniam tamen de hoc vel cogitantur, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentur, ex hominibus conscientia faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis licet, & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse: Deus non deridetur.

Cogitationes suas libelli facinore constructi Christiani confitebantur.

§. 4. Verum religionis controuersias nunc attingere institutum meum non est: nec vero necessarium. Lutherani est. Ipsi enim confessionis Catholicae irrisores hoc anno, quo opinionis suae libellum imaginantur, in programme die tricesimo Octobris affixo, confessionem praestabunt.

Est ergo ad remissionem peccatorum necessaria confessio, ut vere Augustin. l. 50. hom. 49. Nemo sibi dicat, occulte ago, apud Deū ago, nouit Deus qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est: Quae solueritis in terra, soluta erunt in caelo? Ergo sine causa sunt clauis datae Ecclesiae Dei? Frustramus Euangelij Dei? Frustramus verba Christi? si.

Lutherani confessioni inducunt.

§. 5. Cum autem mensuaria confessionem requiramus, idcirco facim⁹, ut maiore puritate Deo seruiant, delicta fugiant, contra tentationes Diaboli, mundi,que insultus instruantur. Magnum frenum est peccatum, aliena praesentia, magnum etiam si nouit peccati fore quandoque accusatorem, & testem. Constat sane illo remedio plurimos à peccatis retrahi, dum sciunt, nullum esse vilius criminis secretum. Nec graue igitur videri debet nec malis, nec bonis. Non malis, quia nihil illis vilius, quam continuo contumacia exire,

Confessio, cura freni est peccati.

exire, liberari morbo, Deum sentire placatum, Diaboli dominatum excutere.

Non bonus, hoc est, paucis, vel leuia peccantibus, (nemo enim non peccat) facile est enim a leuibus, & quotidianis absolui. D. Chrysostomus, Hieronymus, alii suadent, vt cum quispiam peccatum commiserit, primo quoque tempore, se sacerdotum curationi submittat, si enim te serpens virulenta lingua percussit, non annos, non menses, ne dies, ne horas quidem expectas, sed veneno nondum ad vitalia diffuso remedia exquiris, vulnus autem, tartareo dente anguis antiqui, animae intimis fixum penetralibus, aeternae mortis periculo defauens negliges?

§. 6. Alterum est, vt missae sacrificio quotidie inter sint. Mallem bonis literis tempus illud impendi, obiicit Politicus. Imo tempus summo bono impenditur, a quo & litera, & animus literarum capax. Quantum est, quod de viginti quatuor horis, dimidia numinis cultui consecratur? Si bonorum decimas Deo reddere iustū, cur tibi nimium videtur, temporis quadragesima octauas dedicare illi, in quo viuimus, & fumus, qui nobis spacia temporum extendit, qui solem suum ortiri facit super istos & iniustos? Potentissimum autem orationis genus est, cum Deo praesente oblationis tempore vota funduntur. Estimauit hoc suis numeris Sanctus Chrysostomus hom. 24. in 1. Cor. Accedamus ergo ad eum cum seruiore, & ardente charitate, ne subeamus supplicium. Nam quo fuerimus maioribus affectu beneficiis, eo magis puniemur, quando visi fuerimus indigni beneficio. Hoc corpus, etiam iacens in praesepe, reueriti sunt Magi: & viri impij, & barbari patriā, & domo relicta, & longam viam consecrunt, & cum venissent, cum multo metu & timore adorarunt. Imitemur ergo vel barbaros, nos colorum ciues. Nam illi quidem, cum in praesepe vidissent, & in tugurio, neque tale quicquam vidissent, quale tu nunc, cum magna accesserunt reuerentia. Tu autem non in praesepe vides, sed in altari, non seminam eum tenentem, sed sacerdotem astantem, & spiritum cum magna copia, ea quae sunt propolita superuolantem. Non solummodo hoc ipsum corpus vides sicut illi, sed nostri eius & virtutem, & dispensationem, & nihil ignoras ex his quae per ipsum effecta sunt, vt qui in omnibus mysteriis sis exacte & accurate imitatus. Nos ergo ipsos excitemus, & formidemus, & longe maiorem, quam illi barbari, ostendamus reuerentiam, ne si temere & inconsiderate accesserimus, in nostrum caput ignem congeramus.

Et l. 6. de sacerdotio. Per id tempus, & Angeli sacerdoti asident, & caelestium potestatum vniuersus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum chorus plenus est: id quod credere abunde licet, vel ex tanto illo sacrificio, quod tunc peragitur. Ego vero, & commemorantem quandam audiui, cum diceret senem quandam, virum admirabilem, ac cui reuelationum mysteria multa diuinitus fuissent detecta, sibi narrasse, se tali olim visione dignū habitum a Deo fuisse; ac per illud quidem tempus derepente Angelorum multitudinem conspexisse (quatenus aspectus humanus ferre poterat) fulgentibus vestibus indutorum, altare ipsum circumdantium: denique sic capite inclinatorum, vt si quis milites praesente Rege stantes videat.

Quid igitur mirum, si ad Christum, qui quotidie incremento sacrificio offertur, & sumitur, nos quotidie discipulos ducimus? eos illi sistimus, cum illis, & pro illis oramus. Olim multi omni die Eucharistia animas reficiebant, etiam domi secreto: Nos saltem haecenus maiores imitemur, vt publicae Liturgiae preces iungamus.

§. 7. Tertium est vt factae concioni diebus festis inter sint. Accendit enim animos, & pectora ignis ille diuinus, oleū est caritatis sensum refrigerantis. Ambrosius. 18. in illa verba: Ignitum eloquium tuum. Accende hunc primum ignem in mentibus tuis, vt Christi tibi lumen effulgeat. Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur. Vrit enim sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris, non exurit vt per-

dat. Hic ignis hebetare, hic ignis extinguere materialium seu flammularum consuevit incendia. Denique Hebraei hoc igne succensi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec sentire potuerunt. Merito ergo bonus seruus, diligit ignitum Domini eloquium, quo induitur charitas, quae excludit timorem. Pulchre autem addidit, nimis; quia omnis quidem doctor inflamat audientis affectum, sed supra omnes est sermo Dei, diuisiones artuum & intima penetrans medullarum. Tripliciter ergo describe tibi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes.

Concilium Tridentinum non studiosos modo, sed omnes omnino fideles, ad sacras conciones inuitat. Quia vero Christiana Reipublica non minus necessaria est praedicatio Euangelij, quam lectio, & hoc est praecipuum Episcoporum munus; statuit & decreuit eadem sancta Synodus, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, & omnes alios Ecclesiarum Praelatos teneri per se ipsos, si legitime impediti non fuerint, ad praedicandum sanctum Iesu Christi Euangelium. Si vero contigerit Episcopos, & alios praedictos legitimo detineri impedimento: iuxta formam generalis Concilij viros idoneos assumere teneantur, ad huiusmodi praedicationis officium salubriter exequendum.

REGULA IV.

§. 8. Explicationi Catechismi singulis hebdomadis omnes inter sint, eiusque compendium ediscant, vt a Magistris fuerit constitutum.

Ita quoque regula quarta praceptorum praescribit. Id frequenter animo reuoluet suo, tam praceptor, quam auditor, maiore cura erudiendos esse doctrina Christiana eos, qui iam olim characterem domini, resseram imperatoris sui receperunt, quam sint illi, qui ex Iudaeis, aut gentibus ad Ecclesiam aspirant; Tirones enim qui iam sacramentum dixerunt, quique in legiones Ecclesiae cooptati sunt, ad quotidianam pugnam instruendi, & roborandi sunt, nec enim in leges Imperatoris, sine communi castrorum periculo committunt. Qui iam fratres sunt, animū fratrum doctis requirunt. Scripsit Augustinus librum de Catechizandis rudibus, in quo & rationem catechizandi, edocet, & contra fastidium, eadem semper repetentium armat catechistas.

Quicumque magister in sacra fide paruulos instruit, summo opere tediū euitabit, quo fit, vt nec eloquenter, hoc est accommodate ad paruulorum captum dicat, & languide serpat oratio, quae in audientibus oscitantiam, non alacritatem pariat. Insigne documentum est Augustini. lib. de catechizandis rudibus c. 12. Iam vero si visitata, & paruulis congruentia saepe repetere fastidimus, congruamus eis per fratrum, paternum, maternumque amorem, & copulatis cordi eorum etiam nobis noua videntur. Tantum enim valet animi compatiens affectus, vt cum illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis discantibus, habitemus in inuicem: atque ita & illi quae audiunt, quasi loquantur in nobis, & nos cum illis discamus quodammodo, quae docemus. Nonne accidere hoc solet, cum loca quaedam ampla, & pulchra, vel vrbium vel agrorum, quae iam nos saepe videndo sine aliqua voluptate praeteribamus, ostendimus eis qui antea nunquam viderant, vt nostra delectatio, in eorum nouitate delectatione renotetur? Et tanto magis, quanto sunt amiciores: quia per amoris vinculum, in quantum in illis sumus, in tantum & nobis noua sunt, quae vetera fuerunt. Sed si in rebus contemplandis aliquantum proficimus, iam nolumus eos quos diligimus latari & stupere, cum intuentur opera manuum hominum: sed volumus eos in ipsam arcem, consiliumue institutoris attollere, atque inde exurgere in admirationem, laudemque omnificantis Dei, ubi amoris fructuosissimus finis est: quanto ergo magis delectari nos oportet, cum ipsum Dominū iam discere homines accedunt, propter quem discenda sunt, quaecunque discenda sunt, & in eorum nouitate inuouari, vt si frigidior est solito nostra praedicatio, insolita eorum auditione feruet.

§. 9. Video nonnullos adolescentum in oratoria facultate sedulos, in pangendis versibus laboriosos, tantis virtutibus in grae insignes.

Magna vis diuinorum eloquiorum, cum intima spiritu sancto concutuntur.

Catechismo omnes instruendi.

Christianorum filij diligentius instruendi, quam catechumeni.

Alacritas Catechizanti necessaria.

Caritas tediū aufert.

Sacram lectionem vifacultate sedulos, in pangendis versibus laboriosos, tantis virtutibus in grae insignes.

in græca lingua addiscenda etiam molestiarum victores, in spinetis Dialecticæ, profundis Phylicæ, arcanis Metaphysicæ, Mathematicisq; scientiis diligentes, in sacra doctrina statim fatigant, vel enim omnino non veniendi causas pratexunt, vel cum venerint, aliorum animos vertunt, & circûspiciendo, ofcitandoque abire se velle, vel inuiti ostendunt. Illi se vel ostendunt magnis vitiis implicitos, vel ita perituris scientiarum honoribus inhiant, ut in Christiana professione, animos Ethnicos gerant. Quid enim Deo tuo respondebis? Totos dies Tullium, aut Demosthenem voluis, poetarum fabulas cum suauitate carminis, & creberrime cum veneno cœnoso cupide ebibis, Aristoteli, & Euclidi impallefcis, habiturus hoc, ut quo plura didiceris, de pluribus dubites. Et eloquia domini, eloquia casta, dulcia super mel, præstantiora lapide preciofo contemnitis? Graui morbo laborat, cui cibis optimus nauicam parat. Contingere illis solet, quod peregrinantibus, qui in hoc incumbunt, ut variorum mores hominum, flumina, & oppida describant, patrimonii sui fines, & agrorum limites ignorent. Hinc nec conscientiam suam regere, nec rationem fidei reddere, nec Iudæo, vel hæretico, ne Idiotæ quidem respondere possunt. Quod eam ob causam grauius est, quod auctoritatem habent oratorum, philosophorum, titulum magistrorum, in Christiana fide ignorantiam puerorum. Hinc tanti contemptus magnas dant pœnas, interdum religionis naufragio, incitiam suam mundo ostentantes.

Hoc itaque consilium omnibus Gymnasiis, atque Academiis salutare esse arbitror: Nullum ut ad superiorem scholam admittant, qui ea quæ in religione tradit inferiori classis, discere neglexerit. Sit examen non modo sæcularis eruditionis, quæ inflat, sed etiam sacræ, quæ ædificat. Nemo honoribus Academicis, titulisque insigniatur, nisi se quantum oportet, etiam in Christiana doctrina exercuerit; Turpe est enim Christiano, si eum potius Platonis, aut Aristotelis, quam Christi discipulum Academia producat. Quorum enim scientiis turgidos, & opinionibus instabiles, in rempublicam adducere attinet, Christianæ veritatis ignaros?

REGVLA V.

§. 10. Nemo ex nostris discipulis Gymnasium cum armis, gladioli, cultris, aut aliis eiusmodi, quæ pro locis, aut temporibus interdicta fuerint, ingrediatur.

Nemo miretur arma remoueri à Gymnasiis; quia nec militem, nec pugilem instruimus. Et sine causa arma eo feruntur, ubi pugnare non licet. Pompeius philosopho fasces cum securibus submisit, & iam re, atque adeo nomine Magnus erat, quo minus ferendum est, adolescentulos gladiolos, aut ficas in sapientiæ sacrario ostentare, quod tamen rarum est, & non eorum, qui bellicæ rei student, sed quos inanis iactantia ferro alligauit. Vidi qui hanc legem suæ dignitati aduersam existimauerit, & per aream gladiatus inambulabat. Tun' me discinges? arma auelli non magis, quam membra mihi nobilitas patitur. Erras ô adolescentens, arma generose ponuntur, cum lege ponuntur. Animofitas est superba, inter tot inermes armatum te esse. Vide leges veteres, priuatis adempta arma erant, fora, compita, vici, suburbana ab inermi nobilitate terebantur, in hostem arma fumeabant. Iustinianus nu. 17. cap. 17. Hæc enim, conseruata apud te faciant presentem tibi cingulum diuiniorem, & gloriosorem, si quidem super alia, neque armis uti aliquem non militantem permittes aliquem. Armorum autem appellatio, non vti que tantum scuta, & gladios, & galeas significat, sed & fustes, & lapides.

Sed cum priscum morem, qui hodieque multis in locis perdurat, nobis magnus auctor, ipse legislator exponat, idque de tota republica, quem nunc tamen

haudquaquam sequimur, ostendam non posse queri adolescentes humaniorum literarum, Philosophiæ, aut Theologiæ, nec iuris quidem, & medicinæ auditores, si ad inermes professores, ad prudentiæ artem sine armis, furoribus & cædium instrumentis accedant. Nouella igitur 85. sic habet: Magnum Deum, & saluatorem nostrum Iesum Christum, & eius auxilium semper inuocantes, studemus omnes subiectos nostros, quorum regimen credidit nobis Deus, illos, & sine calumnia custodire & inhibere bella, quæ per suam considerationem suscipientes aduersus alterutros operantur dolores, duplex ex hoc contra se supplicium inferentes, tam quod sibi inferunt, quam quod ex legibus vesaniam eorum punientibus patiuntur.

CAP. I.

Volentes igitur huiusmodi mortibus homines liberare, prospeximus armifactorum opus nullum priuatum operari, solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armifactoris, aut qui dicuntur fabricenses, eos autem qui operantur arma nulli vendere priuato. Sed neq; qui in numeris constituti sunt armifactores, quos etiam deputatos appellant, qui de fisco annonas accipiunt, permittimus operari, aut alicui vendere arma: sed solum diligentiam habere armorum militum in numero constitutorum, in quibus militant. Si vero nouum aliquid faciunt, hoc offerri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento, adijciendum ibi repositis publicis armis.

CAP. II.

Hoc autem obseruare volumus, & eos qui in ordinibus balistariorum sunt, quos per diuersas statuimus ciuitates, ordinantes eos, & arma facere sancientes, ut & ipsi sola publica arma in armamentis publicis vniuscuiusque ciuitatis recondita corrigant, atq; renouent. Si qui vero vnum aliquid armorum instruxerint, hoc similiter & ipsi inter publica arma præsentent, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoq; custodiant, qui in balistariis deputati sunt, periculo patrum ciuitatum, sub quibus & ipsos balistarios statuimus, & publicorum armamentorum diligentiam, atq; custodiam constituimus: quatenus si qui visi fuerint, aut deputati, aut fabricenses vendentes arma, provideant per loca iudices eos supplicitis subdere, in super etiam arma ab iis qui ea comparant sine pretio auferre, & publico vindicare.

CAP. III.

Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per presentem sanximus legem, in nulla ciuitate, aut prouincia nostra Reipublica, habere licentiam priuatos aut alium quempiam arma facere, aut vendere, aut quolibet mercari modo: sed solos eos, qui inter fabricenses referuntur, hac instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamentum: & hoc à tua celsitudine, & qui post te susceperint cingulum, custodiri sancimus: deputantibus nobis aliquos chartulariorum, qui sub tua celsitudine in scrinio sunt constituti fabricensium, periculo quinque inter eos priorem bonam opinionem habentes, & opportunos, qui in hac felicissima ciuitate, & in aliis ciuitatibus nostre Reipublice arma faciunt, requirentes, prohibeant priuatos, aut etiam alios quosdam citra eos qui deputati sunt, inter fabricenses, armifactorum agere causam: & in quibuscumq; compererint locis, aliquos priuatos hoc audentes, hac auferre, & fisci applicare armamento. Si autem inter operarios priuatos artifices oportunos inuenire potuerint: hos, si voluerint, in militibus statuere, & in descriptione nomina eorum facere, & destinare, nobis descriptionem artificum: ut per sacrum nostrum rescriptum in illis statuatur locis, in quibus sunt publica fabrica, quatenus ipsi operantes arma, & de fisco annonas accipiant, hoc enim factum, & subtiliter obseruato à predictis personis, licentia penitus nulli dabitur, neq; ciuitates inhabitantibus priuatis, neq; villas incolentibus rusticis, armis uti aduersus alterutros, necesseque præsumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas vero perire functiones, dum terra cultores vitam amittere mercentes, fuga propter timorem vruntur. Oportet ergo eos, qui dirigitur à tua celsitudine ex memorato, fabricensium scrinio ad prohibendos priuatos armorum factores, confessionem accipere etiam per loca iudicum, & subiectorum eis officiorum, & ciuitatum defensores, & patres,

quia

Qui Tullii Christo anteponit, Christianus non est.

Nullum certum est peruentis anima signum, quam fastidire celestia.

Sacræ institutionis etiam rationem exigant Academia.

Domus sapientie, patria est sacrarium.

Stolidi thrasones, qui scholis arma inferunt.

Priuatis arma adempta fuerunt.

Imperij seueritas hominum seruandorum causa.

Nulli priuato arma vendere licitum est.

Vrbium senatoribus armorum cura committitur.

Præfides, & indices arma priuata tollere iubentur.
quia nihil valebunt de cetero horum quæ à nobis prohibita sunt, aliquid agere: sed quæ per præsentem sancta sunt legem, custodient, penam & in pecuniis, & in ipsum formidantem caput. Sancimus enim magna quidem Alexandriae iudicem negligentem, quæ à nobis sancta sunt, viginti auri librarum exoluere penam, & cingulo cadere: & huius officium similiter auri librarum viginti dare penam, & capitale subire supplicium: aliarum vero prouinciarum iudices damnum quidem decem librarum auri sustinere, similiter autem & ipsos casui cinguli subiaccere, & eorum officia. Defensores autem, & patres ciuitatum, trium librarum auri multari penam, & in capite sustinere periculum, si quod tale factum comperientes non punierint, aut hoc agere valentibus non nuncient, sed latere permiserint.

CAP. IV.

Omnia arma prohibentur.
Vt autem palam fiant quæ à nobis prohibita sunt, à priuatis, & aliis quibusdam, circa eos, qui in sacris nostris fabricensibus referuntur, fieri, aut priuatis vendi arma: & hoc per præsentem legem significari curauimus. Prohibemus enim priuatos operari & emere arcus, & sagittas & spathas, & enses quæ vocare consueverunt semispathas, & quæ vocantur Zaba, siue lorica, & contos, & quolibet modo vel figura factas lanceas, & quæ apud Isauros nominantur monocopia, & appellatos sitinos, seu misilia: insuper & aspidas, siue scuta, & galeas, seu casides, non enim ista aliquid in instruere sinimus, præter eos, qui deputati sunt in sacris nostris fabricensibus, solos autem fieri & vendi à priuatis, & priuatis vendi permittimus cultellos minores, quibus nullus in præliis vitur. Præsentem igitur legem generalem tua celsitudo in hac proponat regia ciuitate, nec non & per alias ciuitates nostræ republicæ, vt omnes agnoscentes quæ placuerunt nobis, hæc obferunt.

CAP. V.

Denunciamus autem futuris præesse huiusmodi custodia chartularii ex memorato fabricensium sermone, quia ex negligentia non solum pecuniarias sustinebunt penas, sed etiam in corpore supplicia patientur, & militia cadent, insuper nec ipsum ulterius permitti à nobis sermone in huiusmodi adesse sollicitudine, sed aliis committis fabricensium curam.

Academia negligens disciplinam latrocinantibus studiosos educant.
Hæc veteres; Ego vero admiror in quibusdam Academicis studiosos armatos incedere, contendere, prouocare, depugnare, noctu etiam armatos discurre, quod Nero & nequissimi fecere, obuios superbe appellare, inuadere, ferire, quod urbanorum est latrocinium, adeo vt licentia armorum infamia pericula, latrociniaque è syluis, lustrisque in vrbes, & politissimorum hominum phrontisteria exciuerit. Neque enim ignoramus vrbes esse, in quibus ipsius Iustitiæ, & sacre Themidos alumni, se mutuis vulneribus conficiant, & ciues, iniquissimosque nefarie oppugnent. Quales illos olim iustitiæ interpretes, aut legum præfides sperabit respublica, qui velut ad latrocinia instituerentur, ita grassantur. Quid igitur suades? Quid enim? Princeps Martiis hinc pullis leges militares ponat, quandoquidem Academicam mansuetudinem ferocula iactantia auersantur. Leges militiæ Germanicæ è castris ad Academiæ reducendæ sunt. Spiræ anno 1570. de equitibus ita sancitum est.

Insitiamini vrbis gratificationibus infieri, olim Remp. turbabant.
L. 66. In expeditionibus porro, excubis, vel in ipso processu sub plenâ vexillis, vel in ipsa vigiliarum statione, nemo alterum armata manu inuadito, aut ad monomachiam prouocato: hoc qui faxit, à præfectis qui præsentibus adfuerint vindictus tribuno equitum aut iudicio sistitor.

L. 67. Nemo in alterum, siue in castris, siue extra castra scilopum exonerato; aut armis quenguam retrorsum, vel auerso vultu stantem aggredditor; nec alterum ad equestre certamen prouocato; nec quouis modo vlli insolenter vim inferto, sub pena decernenda ex iure equestri.

L. 68. Nemo seu interdum, seu noctu, in tentoria, seu papilionibus aliorum insolenter irruito, nec vim inferto, sub pena grauisima, & declaratione iuris equitum.

L. 73. Nemo inimicitias discordiasque inueteratas, tum in castris, tum in præsidis, expeditione durante, renouato, neg,

ex proposito vindicare conator: sed omnes huiusmodi negotia, vel supprimunt, vel per Tribunal equitum, eiusque præfectos componi permittunt, vel via iuris ordinaria vtuntur: qui secus faxit, pena legitima multatur.

L. 74. Quisquis duos, pluresue inter se dissidentes, vel etiam arma in se mutuo stringentes, aut præfens confpexerit, aut absens ex aliorum relatione cognouerit, pacem inter partes dissidentes composito: factiosius vero, re composita, pacem inter se stabilitam, durante expeditione, siue vlla contradictione obferuanto.

De peditatu sic loquuntur leges. L. 29.

Duellis temerariis omnes, & singuli sub pena capitis superfedendo, familiari vero conuersationi, paci, & animorum coniunctioni sedulo studento.

30. Sclopi, hastis, armisque similibus, in duellis, sub militari sacramento, non vtuntur: gladij vero, cuique pro vite sue defensione, qua casum, qua punctum conceduntur.

31. Odium, rancoremque inueteratum alto pectore delitescentem, nemo in vlla bellica expeditione renouato, nec se villo modo, excepta via iuris, qua verbo, qua opere vindicato, quicumque vero hanc constitutionem transgressi fuerint, aut ei contrauerint, iudici sistuntur, & examinata causa, honore viteque plectuntur.

32. Nulli etiam factiones inter partes diuersas excitant: si vero inter quos contentiones inimicitia, exorta fuerint, proximi quique fideliter, & sine villo personarum respectu, diribitores sese ipsi prima, altera, tertiaque vice constituunt: cui compositioni si quis deinde non acquieverit, ei, is qui illum occiderit, penam debitam inflixerit: qui vero diribitorem, vel inermem inuaserit, is iudicio sistitur, & post sufficientem rei disquisitionem, capite plectitur.

33. Qui vero adhuc alterum, vel gladio peteret, vel eundem in ipsum proieceret, seu ante, seu post direptam contentionem, vita multatur.

34. Vt graua incommoda, periculaque præcauantur, si inter duos, pluresue contentiones exorta, vel etiam ad arma peruentum fuerit, nulli sese vnus potius, quam alterius partis fautores, sed pugna diremptores exhibent: huius vero legis transgressores, pro arbitrio belli ducis puniuntur.

Quo malorum peruentum est, vt ne castrensi quidem modestia regi possint omnium artium, & virtutum studiosi adolescentes? At erepta libertate diffueri iuuentus. Præstat bene discedere, quam male summanere. Sed ne tamen omnes fugabuntur, temerarii, thraones, imperiti, quique studiosorum priuilegiis ad nequitiam vtuntur, solum vertent. Plures aduenient, nam disciplina trahit, dissolutio fugat.

REGULA VI.

Abstineant omnino à iurando, à contumeliis, iniuriis, detractioibus, mendaciis, à ludis peritis, à locis etiam noxiis, vel à Præfecto scholarum interdictis, denique à rebus omnibus, quæ morum honestati aduersentur.

Hic de rebus aliud monere necesse non est, quam illa vitia præcipue studiosis vitanda esse. Certe quo quisque doctior est, eo opus est meliorem esse: verum his de vitiis satis dictum est libro tertio.

REGULA VII.

§. II. Intelligant in iis, quæ ad mores & studia bonarum artium spectant, cum præcepta siue admonitiones minus prodere possunt, Magistros in ipsis puniendis, officio non defuturos: qui autem penas recusarint, aut spem emendationis non ostenderint, aut potest: si in ceteris molesti, siue exemplo suo perniciosi fuerint, sciant; se ea nec recte ex nostris scholis esse dimitrendos.

Verum esse quod Plato censuit, iam ante docui, mia extent nempe deliciis omnes fieri deteriores. Verba Platovilla, nec nis sunt ἡ μὲν τρυφή δόσκολα καὶ ἀκαρχολα. καὶ σφοδραὶ ἀπὸς supplicia μικρῶν κινῆματα, τὰ ὅτι νῦν ἡδὴ ἀπεργάζονται: τὸ δὲ τῶν πεccatis. ἐναντίον ἧς σφοδραὶ καὶ ἀρχαὶ δόλοισι, ταπεινῶς, καὶ ἀνελευ-θέρως, καὶ μεταφράτως ποιεῖται, ἀνεπιμεδὲς ἐυνόχως ἀπὸ- Delicia ne-τελεῖ: id est delicias puerorum mores reddere difficiliore, mo- bulones, ni-rosos, iracundos, & qui leuibus occasionibus vehementer per- mia auste- cellantur; contra vero nimiam, & feram seruitutem, eorum- ritas man- dem mo- cupia facit.

dem mores reddere humiles, illiberales, ab humana societatis commerciis abhorrentes, ac proinde tales, qui ad omnem consuetudinem, & familiaritatem plane sint inepti.

Moderatam severitatem requirit adolescentia facilitas.

§. 12. Verum nunc alia quaestio vertitur: An penarum terrore, regi debeant adolescentes, quæ quia longior est, & singularem locum deposcit, alii temporis reservo. Hoc solum moneo, iustum esse, ab Academicis eos exulare, qui nec emendationis spem præbent, & aliis scandalo sunt. Gavius sum hanc legem scholarum, etiam bellico Senatufconsulto, à Germanis principibus esse approbatam. Nam de equitibus lege 45. ita sancitur. Dominici item diebus, & quotiescunque ad officia diuina, seu Conciones signum datur, tam domini, nobilesque, quam eorum famuli ad audiendum verbum Dei, & sacrum Missæ officium sedulo incumbunt: qui quæ interim in sympoliis, tabernis, aliisque scandalis, leuitatibusque dicatis locis deprehenderetur, poena mulctator, habita ratione delicti: si quidem famulus fuerit, vinculis carcereque confringitur: Sin dominus, nobilisque, ab equitum magistro vel quouis alio Praefecto verbis acriter increpator: Si vero nullam emendationem ostenderit, & prius apud Tribunal militum reus factus fuerit, secundum iura equitum tandem ei denunciabitur, futurum ut hac etiam de causa, si à publico scandalo, impiaque viuenti ratione omnino non desisteret, publica iuris denunciatione ad aliorum exemplum exauctoretur. Iam olim impietas castra infamat.

Miles qui scandalo est exauctoratur.

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur.

Venales animæ, ibi fas, ubi maxima merces.

Si castra offensas non ferunt, quid faciendum scholis?

At comitia augustissimi confessus in Germania, etiam nobilium impietatem poena, & inhonesta missione persequuntur. Quod si castra offensionibus, & malis exemplis purganda censent proceres, cum tamen in castris pauci sint, qui malo exemplo non sint. Quid faciendum est in tenerima iuuentute, quorum innocentia, & imbecillitas est, & incauta? Totam ego ciuitatem, in qua Academia constituenda est, templi instar esse optarem; sed quia ab ea puritate recellum est, habenda est summa cura eorum, qui sub nomine studiosorum vitia sua, quibus ipsi pereunt, aliis afficiant. Verum id non faciunt, quibus gratius, & lucrosius est multos potius auditores, quam discipulos numerare.

REGULA VIII.

§. 13. Omnes, suis quique Magistris obtemperant; rationem vero studendi ab illis præscriptam, tum in scholis; tum domi quam diligentissime seruent.

Methodus bona magnum est laboris compendium.

De obedientia cuius rationem Deo, Reipublicæ, parentibus reddere omnes oportet, dicam cum exposuero, quo honore præceptorem discipuli profectui teneantur. Methodus res tam est necessaria, quam ipse labor studendi. Magna pars optimorum ingeniorum, dum viam ignotam ingressi sunt, à meta aberrarunt.

REGULA IX.

§. 14. Serio annum ad studia, & constanter adiciant, sicut in scholis mature frequentandis assidui, in audiendis, & recolendis prælectionibus, ceterisque obendis exercitationibus diligentes. Quod si quid minus assequantur, aut si quid dubitent, magistrum consulant.

Ocia non modo mercedem, sed mentem etiam perdunt.

Quod studiosam iuuentutem maximo periculo studiorum, & morum infestat, est ocii dulcedo. Magnum malum, quia nihil agendo, omnia euertit, nec fructu modo priuat desides, sed vires ipsas memoriæ, ingenii, iudicii, eneruat.

Diligentes igitur, industrii, gnauios adolescentes requirunt, quibus Stimula ocii excutiat, quos Agnoriam in scamma producat, quibus Strenua robur, perseverantiamque donet. Discutiant & ocii, & adolescentiæ vitia, docto, & pulchro labore florens ætas,

quo vno præcipue delinimenta desidia fugiet. Interrogatus quidam Theflalus, quinam è popularibus suis nequissimi essent? Respondit eos, qui à bello feriatii essent. Ego libere respondeo, si fallor, fallor certe in paucissimis: Nulli me adolescentem fidere, nisi in quo industriam, diligentiam, laborem video. Quantumcunque compositi videantur ad probitatem vultus, licet verba, gestusque sanctitatem præferant, omnium templorum limina terant, non credo religionem, virtutem, castitatem illis cordi esse, si ocio delectantur, non est desidiola, non est marcida pietas, non magis, quam superba. Vita caret illa affectatio, quia officio suo deest; ideoque mox in tabem soluitur. Studiosus es? virtutem exerce, literas, scientias addisce. Prima pars pietatis est, vocationi suæ parere, parentum voluntati obsequi. Ipsum corpus ocio languescit, & frigidis morbis opprimitur, si Galeno credimus. Animus vero penitus obbrutescit. Magna in laude pono Gymnosophistarum exercitationes, & iuuentutis institutionem, nobis etiam ad imitandum propositam: Vocatos enim adolescentes ad mensam, ante, quam fercula apponerentur; quidam ad eam usque horam egissent, interrogabant; Ut respondendi verecundia onerarent eos, qui ocio diei transegerant; laude excitarent alios, quorum aliquo in opere spectabilis fuisset industria.

Studiosus nemo bonus, nisi & diligens.

§. 15. Audiant diligentiam plus quam humanam, & qua possunt, sequantur. De maiore Plinio sic scribit Plinius minor: Erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi statim à nocte multa: hyeme vero ab hora septima, vel cum tardissime, octava, sepe sexta. Erat sane somni parcissimus, nonnunquam etiam inter ipsa studia instantis, & desistentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus vrebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum sepe, quem interdum leuem, & facilem veterum more sumebat æstate, si quid otii, iacebat in sole, liber legebatur, annotabat, excerpebatque. Nihil enim vniquam legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliqua ex parte prodesset. Post Solem plerumque frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cena tempus. Super hanc liber legebatur, annotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cum lector quædam pronunciaisset perperam, reuocasse, & repeti coegisse. Huic amicum meum dixisse: Intellexeras nempe; cum ille annuisset. Cui ergo reuocabas? Decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cena luce, hieme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege cogente. Hac inter medios labores, vrbisque fremitum. In secessu solum balnei tempus studiis eximebatur. Cum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergiturque, audiebat aliquid, aut dicebat. In itinere quasi solutus ceteris curis, huic vni vacabat. Ad latus notarius cum libro, & pugillaribus, cuius manus, hieme manicis munebantur, ut ne cæli quidem asperitas vllum studii tempus videret. Quæ ex causa Rome quoque sella vebatur. Repeto me corruptum ab eo, cum ambulare: Poteras, inquit, has horas non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studii non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, electorumque commentarios clix. mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Reserebat ipse, potuisse se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio cccc. milibus nummum, & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitiarum principum probus fuisse? Rursus cum audis quid studiis laboris impenderit, nec minus vix scripserisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illa occupat.

Diligentia plusquam humana exemplum.

Studio seruum abigit Plinius.

Ratio legendi Pliniana.

Letitio ad mensam.

In balneo audit, aut dicat.

In itinere studet.

Letitia pro studiis.

Laborem imitatur.

Quis hoc
tempore
studiosus
est?

Seneca in-
gnis dili-
gentia.

Aemulare
adolescent,
& tu, qui-
cunque in-
uentum
doces.

Monstrofa
diligentia
philosopho-
rum.

Attentio
praecepta
causa profi-
cendi.

Promptum
se discipulis
praeceptor
exhibeat.

occupationes impedire, aut hac instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cum me quidem studiosum vocant, qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi non quasi somno, & inertia deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc solum, quod requirebas, scribere destinaissem, quos scilicet libros reliquisset. Confido tamen hac quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura, quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt emulationis stimulis excitare.

Neque minor Seneca diligenter. Epist. 8. Tu me, vitare urbem iubes, secedere, & conscientia esse contentum: Vbi illa praecepta vestra, quae imperant in actu mori? Quid? Ego tibi video interim sedere? In hoc me recondidi, & fores clausi, ut prodesse pluribus possem. Nullus mihi per otium dies exit: partem nocturnum studii vindico: non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque, in opere detineo.

Hoc est serio studiis animum applicare. Non hoc monco, ut cum Demosthene contra amnium cadentium fragorem declametis, ut lapillis ori impolis, caninam literam a lingua extorqueatis; non ut ritu Carneadeo, etiam in mensa speculationum Enthusiasmus manus a cibo auocet, multo minus ut cum Democrito oculos eruatis, ne animi intentionem alio verant. Monstra sunt illa Carneadea, & Democritea, viam, vegetamque diligentiam requiro, quae rebus humanis animos non subducat, sed accommodet. Vtilis sit Reipublicae pariter opera, & otium opusculum.

§. 16. In ipsis lectionibus, summam cum modestia attentionem requiro. Refert Strabo lib. 15. Geographiae, Apud Brachmanas Indorum philosophos, non licuisse loqui, non sternutare, non excreare, quod si cui incuria, vel natura huiusmodi quippiam extorxisset, poena erat ad unum diem auditorio excludi. Oscitationem censura, quasi vomitum perstringebat, animi enim vagam securitatem, praesentibus minime intentam, significare putabant. Gellius quoque tradit lib. 5. cap. 20. In Academia Attica, ne rium quidem permillum fuisse initio. Summa itaque cura audire conuenit, ne tot praesentibus hominibus, loqui parietibus praeceptor videatur.

Consulendi quoque in rebus dubiis, & sine inepto pudore, magistri. Multi enim non proficiunt, quia ignoracionem profiteri non audent. Repetenda igitur, ruminandaeque lectiones, & si quid difficultatis occurrat, è magistro discenda solutio. Ita constitutiones nostrae monent p. 4. cap. 3. §. 3.

Et reg. comm. 11. Post lectionem in schola, vel prope scholam maneat saltem per quadrantem, ut possint ad eum interrogandum auditores accedere: & lectionum rationem interdum exigat, curetque ut ea repetantur.

Talem suis se discipulis Atralus exhibuit, quem Seneca gratus discipulus laudat Ep. 108. Hac nobis praecipere Atralum memini, cum scholam eius obfideremus, & primi veniremus, & ultimi exiremus: Ambulantem quoque illum ad aliquas disputationes euocaremus. Non tantum paratum discipulis, sed obuium.

REGULA X.

§. 17. In scholis ne hac illac diuagantur, sed in suis quisque subsellis locisque, modeste ac silentio sibi ac suis rebus intenti sint, neque schola egrediantur, nisi facta à magistro exeundi potestate. Ne scamma, cathedram, sellas, parietes, ianuas, fenestras, neque aliud quidpiam pingendo, scribendo, scalpello, aliaue ratione derisunt, seu noient.

Huius legi exponenda non immoror, quia ex se, & themidos dictamine manifesta est; Nec in illam nisi à pueris, aut puerilibus delinquitur.

REGULA XI.

§. 18. Pravae aut etiam suspectae aliorum consuetudines fu-

giant; cum iis tantummodo versentur, quorum exemplo & consuetudine in literarum studio virtutumque proficiant.

Errorem in Republica puto, quod non datur actio pravae amicitiae, & consuetudinis. Quantum enim esset praesidium, si dies illi dici posset, si praetor actionem daret in eum, qui cum improbo versaretur? Magnum malum est, semperque erit, Reipublicae, & scholarum, prauorum societas: morbi enim, pestis, & rabies contagione se vulgant, sanitas in locum non transfunditur. Omnes ergo optimos quibuscumque conuersentur, eligant, eos cum quibus conspecti non erubescant: à quibus fructum, non ignominiam colligant. Aliquid semper mali propter vicinum malum, ab Academicis nunquam omnia mala absunt, saepe adfunt plurima. Sunt in omni Academia εὐνοῖαι καὶ ἰδῶναι, sub eodem tecto hirundines, quae garritu & immunditia moleste sunt. Optime monuit Pythagoras καλὴν ὄντα καὶ τρέφει; ea quae curis sunt vnguibz non alere. Sed tamen contractis armis illa se quoque insinuant, nec nisi postquam nocuerunt, manifesta fiunt.

Σκυμὸν λέοντος πᾶσα μὲν πόλις τρέφει.

Catulum Leonis omnis quidem ciuitas alit, Sed leonis esse naturam ignorat, cum tactus fuerit leo, damno suo inrelliget. Omnis similitudo ad conciliandum amorem est efficax, sed maxime studiorum. Scitum est illud:

Τέρον γέροντι γλῶτταν ἡδίστην ἔχει,
Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ ἀσπαστοὺς γυνή,
Νοστὸν τ' ἀνδρὶ νοστὸν, καὶ δυσπαραλή.
Ἀνδρείς, ἐπὶ πόλιν ἔστι τῇ περὶ μὲν.

Seni senex linguam suauissimam habet, & puero puer, & mulieri mulier, eger egro, & qui infelicitate consiliatur, illi qui eadem expertus est.

Cauendum etiam in ipsa virtutum schola; senere, sed vere dictum est: cum scorpionibus habitas. Scorpiones sunt quorum societas pestifera est; qui arcuata cauda celeriter percutiunt, & eodem telo, quo vulnus aperiunt, etiam venena infundunt, fistulatum enim gerunt aculeum; Improbi quoque sodales arte se in familiaritatem insinuant, & eadem arte perimunt. Scorpium semper cauda in ictu est, nullog; momento meditari cessat, ne desit occasione. Fent obliquo ictu, & inflexo. Hos quia internoscere non licet omnes, lege eos iubentur fugere, quicunque cognouerunt. Quod si quispiam hominibus publice infamibus familiariter utatur, merito honestiorum consortio depellitur; nam tam impia societate suam iam famam ipse proscrispit.

REGULA XII.

§. 19. A libris perniciosis, & inutilibus legendis prorsus abstineant. Serio hoc agendum omnibus Academicarum rectoribus, ut malos libros excuriant. Certe reg. 8. professorum nostrorum id exigit. Lectionem spiritualem praesertim de sanctorum vitis vehementer commendat: contra vero non solum ipse ab impuris scriptoribus, & omnino in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat, inuenturi pralegendis abstineat; sed ab iisdem etiam extra scholam legendis discipulos quam maxime potest, deterreat.

Eadem mente const. p. 4. cap. 5. & eius declaratio. In libris Ethnicis litterarum humaniorum nihil quod honestati repugnet, praefatur. Reliquis ut spoliis Aegypti societas uti poterit. Christianorum opera quamuis bona essent, si tamen malus fuerit autor, legenda non sunt; ne ad autorem aliqui afficiantur. Et conuenit, ad particularia descendendo, qui libri sint pralegendi tam in humanioribus, quam in aliis disciplinis, qui vero praeginon possint, constituere.

Et cap. 14. Generatim illi praefatur libri, qui in quavis facultate solidioris ac securioris doctrina habebuntur. Nec illi sunt attingendi, quorum doctrina, vel auctores suspecti sunt. Hi tamen particulatim in quavis vniuersitate nominantur.

Actio pravae
consuetudi-
nis insti-
tuenda.

Socius ma-
lus contra-
te testis est.

Reipublica
malos ex-
cludere non
potest, ideo
singulis
sunt vitan-
di.

Similitudo
amicitia
causa.

Improbis
gates ad no-
cendum.

Fama vilis
est illi, cui
malus sode-
lus est carus.

Pij libri co-
mendati.

Obscena o-
mittenda.

Malus au-
ctor boni o-
peris negli-
gendus.

nentur. In Theologia legetur vetus & nouum Testamentum, & doctrina scholastica D. Thom. & in ea, quam positiuam vocant, eliguntur ij auctores, qui ad scopum nostrum magis conuenire videbuntur.

Quod attinet ad libros humaniorum litterarum Latinos, vel Græcos, abstineatur in vniuersitatibus quoque, quemadmodum in Collegiis, quoad eius fieri poterit, ab eis inuentuti prelegendis, in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat; nisi prius à rebus, & verbis inhonestis purgati sint.

Et declaratio. Quamuis liber suspitione mala doctrine vacet, cum tamen suspectus est autor, legi eum non conuenit. Solet enim opus in causa esse, vt qui legit, ad autorem officitur: & auctoritas quam apud ipsum habet in iis, quæ bene dicit, posset postmodum aliquid persuadere ex iis, quæ male dicit. Rarum est etiam aliquid veneni non admisceri in iis, quæ à pectore veneni pleno egrediuntur.

Et de libris humanioris literaturæ sic statuit: Si aliqui omnino purgari non poterunt, quemadmodum Terentius, potius non legantur: ne rerum qualitas animorum puritatem offendat.

§. 20. Neque vero queri hic quisquam potest. Si de rebus obscenis loqui flagitiosum est, cur eloquentiam in illis explicandis delideres? Plurima sane hodie sunt vitiorum in libris irritamenta, & mala studiosius leguntur; hoc ad Rempublicam pertinet, vt quæ monetæ cudendæ leges seueras tueretur, eadem etiam de libris statuatur, nam plus est, animos quam fidem doctissimus noster Delrio in sacris adagialib⁹ in hanc rem profert, ipsius verbis legi malo. In Ecc. 12. Quod si diuersa & discrepantia disputaueris, & curiositate nimia huc atque illuc animum dedaxeris, etiam in vno libro multi sunt libri. Vnde dictum est, ex multiloquio non effugies peccatum: talibus igitur libris non est finis. Bonum enim & veritas certo fine concluditur: malina vero atque mendacium sine fine sunt: & quanto plus requiruntur, tanto maior eorum series nascitur. Consentium Alcuinus, Liran. Arboreus, & alij, nisi quod hi potissimum intorqueant contra ipsos scriptores, nam

Libri heretici merito à Republica excluduntur.

---- tenet insatiabile multos scribendi cacochætes: quod certe strictioribus adhuc legibus par esset coerceri, ne quid non recognitum à censoribus edatur in lucem; & mala manu si quid editum, expurgatur. Catholici pectoris hoc votum est: at Ios. Scaligeri in elencho dictum; Expurgatorios indices habere, Marranorum est: heretico, & à recta fide apostata, digna gnome est.

Alietiam doctrinam Salomonis lectoribus vtilem, & quidem merito, censent. Prudenter Ioan. Terus; Qui ab vno illo libro scriptura sacra discedit, & ad multos illos, hoc est, ad varia hominum commenta se conuertit, is nunquam perueniet ad verum finem, qui Deus est: vel nunquam perueniet ad veram scientiam. Sicut Paulus ait; semper descentes, nunquam ad scientiam veritatis pertingunt, qui omni vento doctrina mouentur. Sicut igitur, non temere quæuis esculenta, citra delectum, palato admittimus, nisi antea simus per omnia certi: sic quoque, imo multo diligentius curandum est, ne quaslibet quorumlibet nugæ tuæ lectione digneris. Primum enim illud tantum corporis periculo agitur: alterum vero istud anima. Sic ille, qui prior Olympiodorus, enumerat genera voluminum, à quibus nos arceat Salomon; Nempe 1. gentium volumina & monumenta, qui scilicet alter alterius euertunt & impugnant sententias, semperque inter se grauissimum bellum gerunt, 2. hereticorum inuicem disidentium libros, 3. recentia Iudeorum volumina & secunda-ria, (hoc est, Deuterotica Thalmudistarum) quæ infinita sunt prope, & fabulis conferta. Dum enim scripturas nouis quibusdam figuris interpretari student, in ridiculis fabulis & genealogias conuersi sunt, & traditiones ediderunt à sententia scriptoris longe aberrantes: de his vltimis lector adire poterit Nicolai Serari nostri commentarium de Rabbini: de hereticis res nota & expedita, & Ecclesia calculo scilicet pro-

Qui libri fugiendi.

bata; de gentium libris, non aque moderatio in his & delectus, non penitus fuga consiluitur: dixi fuisse in prefatione Tragici syntagmatis ad æterna dignum memoria Launum Torrentium, patria mea tum Episcopum.

Addo dumtaxat eruditi & p^{ri} patris sententiam: Isidorus is est Pelusiota, lib. 2. epist. 3. ad Timotheum; quem excitans ad sacra scripturæ studium, commemorata eius dignitate, vtilitate, dulcedine, concludit; ex secularis sapientia externa eruditione tantum nobis instar apicula colligendum, quantum ad nostram philosophiam conducit: reliquum valere iubendum, ὅσον μὲν ἐν γρηγορίῳ εἰς τὴν κατὰ φιλοσοφίαν ἐκ τῆς ἐξωδὲν παιδείας, ὥστε ἡ μέλιτι τα δευτέρῳ, τὸ δροπὸν ἀπὸν χρίειν ἐα. Finem facio cum Quintiliani monito lib. 10. institutionum oratoriarum cap. 1. Optimis assuescendum, & multa magis, quam multorum lectione, formanda mens, & ducendus est color.

REGVLA XIII.

§. 21. Nec ad publica spectacula, comædias, ludos, neque supplicia reorum eant, neque personam vllam in externorum scenis agant nisi data prius à magistro, vel à prefecio Gymnasij potestate.

De spectaculis libro tertio dixi, quæ si quis legere voluerit, suo hanc legem suffragio probabit.

REGVLA XIV.

§. 22. Sincerus animus, purumque conseruare ac diuini legibus summa diligentia obtemperantur: Deo vero ac sanctissima virgini Deipara, ceterisque sanctis persepe, atque ex animo se commendent. Angelorum opem assidue, precipue vero angeli custodis implorant. Modestiam tum alibi semper, tum in templo, atque in schola potissimum seruent.

REGVLA XV.

§. 23. In rebus denique atque actionibus omnibus se gerant; vt facile quibus intelligat, eos non minus virtutum vitæque integritatis esse, quam literarum doctrinæ studiosos.

Hæc igitur non modo suæ salutis gratia, verum etiam scholarum, & academiæ honori consulentes, magno studio curabunt. De pietate, & virtutum studio libris duobus iam egi, quæ tamen studiosis literarum, vtpote nobilioribus Christianæ iuuentutis membris, potissimum commendo.

CAPVT IX.

Professores scientiarum in honore habendos esse.

§. 1. PRÆCEPTVM de honorandis parentibus primum est in promissione, præmium illius obsequantia, est longæuitas. In partem parentum veniunt animorum formatores, eruditionis fontes, & sapientiæ, virtutumque clarissimi auctores, parentum igitur honorem illi quoque merentur. Nec Alexander minus se Aristoteli, quam Philippo, imo amplius debere, & agnouit, & regia voce professus est. Quod à Philippo vt viueret, ab Aristotele, vt bene viueret, accepisset. Tota res hîc paucis defini potest.

§. 2. Professores publico commodo, diuinæque gloriæ immensos quos sustinent, labores consecrare debent, non vitæ mollis, & quietæ delinimenta, non honorum vana querere, hoc enim cum in omni munere turpe sit, in sapientiæ candidato sane est turpissimum. Quis enim ferat pulcherrimarum, abditissimarumque rerum, laboriosissimam cognitionem, ipsiusque doctrinam virtutis rebus fædissimis, atque inanissimis seruire? Non debent à fine, optimoque excidere illi, qui ad finem, optimumque alios deducunt.

§. 3. Præceptores honorare debent, non modo discipuli, sed eorum quoque parentes, & Reipublica. Parentes quidem, quia eos, quasi alios parentes

Spectacula reorum vna.

Sapientia diuina paritate gaudeat.

Professores vt parentum honorandi.

Professores Deo, & hominibus militat.

Eruditionem volupratu feruore cōtinuatam est.

Præceptores pro alieno filio rationes.